

Løg fra Simon Paulli: *Flora Danica*, 1648.

sot, bugvrid, uddriver bændelorm; er man bidt af gal hund, hugorm eller øgle, skal man spise hvidløg og drikke vin oven på samt lægge løgene på såret; saften blandet med isop drikkes for at dræbe lus og deres æg. Saften smøres på skabet hud, den fordriver skæl i håret, ansigtspletter og urenheder, asken af brændte løg blandet med honning gnides på uren hud, pletter og ringorm, får affaldet hår til igen at gro ud. Dampen af hvidløg med blade til mensesdrivende siddebåd.

Virker som modgift, derfor bør vandringsmannen om morgenens og fastende spise hvidløg, så kan han drikke ukendt vand; god mod bid af gal hund og giftige orme (1632; 6).

Simon Paulli 1648, 160: man må »højligt forundre sig over, at hvidløgets rod frem for alle andre rødder kan gøre en hidsig og (som man almindelig plejer at sige) varm om hovedet. Søfolk, soldater, bønder o.a., som må drikke dårligt vand, lader hvidløg ligge deri eller spiser det fastende; mælkeafkog gives (navnlig børn) mod indvoldsorm og andre upasseligheder; spises, hvis man i søvne har fået slange eller firben gennem munden ned i maven; i pesttider kan lammekødet spækkes med hvidløg, før det spidsteges. »Men den gruelig stærke lugt, som samme rødder har, kan end ikke borttages eller fordrives af ilden«, og efter at have nydt hvidløg, har man »den ganske dag en slem stinkende ånde«, mod hvilken man kan spise rudeblade.

Løget er anført i farmakopeen 1772.

Hvidløg åbner, fordeles, opvarmer – giver appetit m.m. (7), er sveddrivende og har været brugt som irritantium (8).

Knuste løg og brændevin gnides på smertende ryg (9) og lædeværk (10), med brændevin og ulæsket kalk til salve for værk (11), kogt med koriander i vin til drik for lændepine og værk (12); indgår i brændevinsudtræk mod indvortes smerter (13). Knuste løg i lunkent vand til badning af nedssunket livmoder, komponent i regnvandsafkog mod samme lidelse (14).

For hovedpine holdes vandafkog i munden (15), lægges løg knust i eddike på tindingerne (Jylland, Falster; 16) eller hvidløg og bønner kogt med bomolie (17). »Gighthovedpine« behandles med omslag af hakkede hvidløg (18).

Hvidløg bruges alene eller i sammensat middel mod feber, forkølelsesfeber (19), tyfusfeber (15), kogt i fløde mod koldfeber (malaria) (20).

Sættes på braendevin til unge mennesker med blegsot eller »vokseværk« (Fyn, ØSjælland; 21), samme udtræk stiller kolik (22) eller hakkede løg i kamferolie gnides på maven og navlen (23). For »vinde« spises daglig 1–3 løg (24). Børns navle gnides med hvidløg for maveonde (før 1700; 25), mod forstoppelse indgives hvidløg, nælderod og malurt i vandudtræk (26). Finthakkede løg spist før sengetid holder fordøjelsen i orden, lugten kan neutraliseres med persillebagefter (27). »Søfarende og andre folk, som ofte er tidlig og silde ude ... gør ikke ilde i at spise hvidløg, fordi det styrker maven og forbedrer den usunde spise og drik« (1761; 22). Vandudtræk stiller diarré (26).

Hvidløg har været meget anvendt mod børns spol- og voksnes bændelorm; de skulle spise løgene fastende (28), drikke et mælkedatræk af

knuste løg (29), et mælkeafkog sprøjtes i anus (Hanherred o. 1900; 30), drikke eller indgnides med hvidløgsolie (23), have et brændevinsudtræk (Ejby Fyn; 31), løgsaften blandet med citronsaft og sukker (32), løgene kogt i eddike og honningvand (17), et maveomslag af hvidløg, matrem-okseøje og bomolie kogt med gæsefedt (12) eller hvidløg, salt, eddike og surdej (VJylland; 33). Det skulle endog være nok at gnide navlen med saften (34) og bære tre løg i lommen (33). Som urindrivende middel anføres, at man spiser hvidløg i sin mad (35) eller drikker et vinakog af hele planten (36). For blæresten indtages før måneny tre hvidløgknopper i brændevin (begyndelsen af 1700-t; 37), et brændevinsudtræk vednymåne (38), terninger af løgene sat på brændevin (20) eller saften blandet med mælk (1800; 39).

For leversyge og vattersot spises hvidløg fastende (40), drikkes et brændevinsudtræk af hvidløg, peberrod og blå sværdlilje (1736; 41), for nyrelidelser knuste løg og kørvel sat på brændevin (Falster; 42). Et brændevinsudtræk drikkes for gigt (43), på MFyn laves af hvidløg og malurtdråber i brændevin en gigtsnaps (44), og gigtknuder pålægges et plaster af hvidløg kogt sammen med rugmel og tjære (45). For podagra anbefales at spise løgene opblødt i vin (46).

Vand af hvidløg, arenpris og nælde drikkes for åndenød (41). Mod synkebesvær, forkølelse,

hoste spises hvidløg eller de holdes i munden (47), drikkes et varmt mælkeafkog (48), mod tør hoste et vandakog (1807; 17), for hæshed og gammel hoste løgene kogt med nældefrø eller honning og ammoniakgummi i vin eller gl. øl (49), for strubehoste anvendes en salve af hvidløgsaft og svinefedt (34); hvidløgolie er indtaget mod kighoste (23). Fru Kirstine Nolfi anbefaler hvidløg i råkost for tuberkulose og luftvejssygdomme, båret i munden mod smitte (50); kan i pesttider spises mod smitte (1800; 39).

Hvidløgsaft indkoges med bomolie til salve på koldbrand (51). Omslag af løgene »modner« betændelser i hænder og fingre (52); blandet med rude, honning og salt til sårplaster (53), med rugmel og tjære i opkog til plaster på bullekskab (45). Indgår i et plaster på bid af gal hund (54), som salve på hunde og hugormebid kan bruges knuste hvidløg, evt. tilsat rude (55). Spises for filipenser (Vejrø i Smålandshavet; 56). Ringorm gnides med saften (1800), hermed behandlede klog mand i Avning sine patienter (57); det angrebne sted smøres også med knust hvidløg, skræpperod og salt (1695ff; 58). Ligtorne gnides eller ombindes med knust hvidløg (59), løget og flæsk giver en ligtornesalve (1867; 60). – Vil man undgå rejsetræthed, skal fodsåler og knæ aftenen før gnides med hvidløg, talg, bomolie og fedt (61).

Mod tandpine holdes et hvidløg i munden (VJyl-

En klog mand behandler et barn plaget af tandpine. Et af midlerne herimod var hvidløg lagt ind ved den syge tand. Træsnit i Illustreret Tidende 22-5-1887.

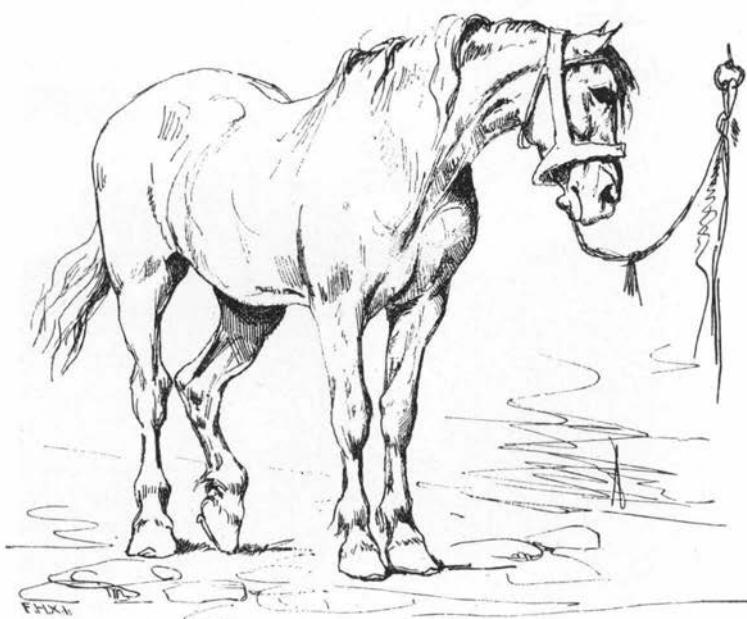

land; 45), løget lægges i en klud i øret over tanden (begyndelsen af 1700-t; 62), et stykke løg anbringes i den syge tand, evt. skal man først stege det i varm aske (1678), binde løget på armpulsåre i modsatte kropsside (1594–1703), gnide negl i samme side med knuste hvidløgblade i olie og salt (63), skylle munden med løg og peberkorn kogt i rindende vand (1619, 1703; 64) eller med et eddikeafkog af løgene (65). Bærer man om hovedet et plaster af hvidløg, rugmel og tjære, indtil det selv falder af, er man værnet mod tandpine i flere år (45). Vil børns tænder ikke trives, skal de gnides med hvidløg (Dalby SSjælland; 66) og det er godt for tandkødet at skylle munden med et vinakog af hvidløg, mastiks og bertram (1807; 17).

Bomuld vædet med løgsaften kommes i øre for døvhed (39). – Hvidløg kogt i vand med sukker og honning klarer stemmen (17). – Knuste løg blandes med honning til hårvækstfremmende salve (52), de knuste løg kogt med cognac til en salve, der får hovedhår til at vokse ud, hvor de faldt af (46). Det fremmer ligeledes hårvæksten at gnide hovedbunden med akvavit og et overskåret hvidløg eller dets saft (67). – Spises hvidløg, får man ikke skørbug; »skibene burde vel altid være forsynet hermed« (1800; 39).

For angst skal daglig indtages hvidløgknopper og »hummerdråber« i vand (68). – Lægger man hvidløg i vin eller øl, bliver den, som drikker det, hurtig beruset (45).

Kør med blodig urin skal have knuste hvidløg og terpentinolie (MSjælland; 69), en syg kælveko indgives hvidløgknopper (Bornholm 1700-t; 70), og vil den ikke slippe skarnet (efterbyrden), får den også hvidløg (71). Giver koen blodig mælk, gnides yveret og patterne med hvidløg (72), ligeså tænderne på pestsyge køer (Bornholm 1750; 70); man giver den endvidere hvidløgknopper i »habakukolie« eller hænger løg op i stalden (73), under kvægpesten på Sjælland 1746 blev det tilrådet bønderne at give dyrene knuste hvidløg sat på brændevin (74). – Kan en ko ikke slikke sig, skal tunge og hals gnides med knuste hvidløg og salt; samme råd gives for koens hjernebetændelse (75). – Mod nældefeber indgiver man hvidløg og nymalket mælk (72). – Sidst på vinteren blev køerne tit »solskudte« (afkraeftede som følge af fodermangel), der ytrede sig bl.a. ved kolde (»tomme«) horn og kunne skyldes forhekselse; halen skal gnides med hvidløg og salt smør, samme lægges i borehuller i hornene og dyret indgives hvidløg, salt, malt og æggeblomme (1600-t; 76), se også s. 206. Mister en hest ædelysten, gnides dens tænder med hvidløg og peber (77). Løget gives forhestens krop (begyndelsen af 1500-t), anvendes som omslag på forvridning og forstuvning, sat som fontanelle i pandehuden for kuller (1700-t) og indgår i middel for hestens snue (78). Hvidløg og salt virker urindrivende (79), og bliver hesten smurt med hvidløg og flæsk, får den et

Hest tegnet af V. Irminger i
Ude og Hjemme 1–8–1880.
Hvidløg var et universalmiddel
mod de fleste kreatursygdomme.

smukt tæt hårlag (1700-t; 79). – Ryttere og vognmænd giver deres heste hvidløg, »da er de tre gange lystigere og friskere til at løbe og trække«. Men »de vognmænd, som ingen hvidløg har givet deres heste, skælder og bander på de andre« og beskylder dem for med dette middel at have stjålet hestenes styrke fra dem. Det er almindelig kendt, at vil man have haner til at slås, skal man give dem hvidløg (1648; 80). Får gasen hvidløg kyndelmisseaften 2/2, bliver den så kamplysten, at sognets andre gaser ikke kan besejre den (Fyn 1734; 81), se nedenfor (bier).

Hvidløgs yngleknopper indgår i råd for svinedød (1664), og hvidløg gives for kopper hos får (82). – Det skal være sund føde for høns og påfugle (83), hvidløg med yngleknopper sættes på brændevin og gives fjerkræ med for stor kro (Langeland; 84), høns med difteritis får hvidløgseddike eller knust hvidløg, sennep og smør (1600-t; 82).

– En vælling af hvidløg, rugmel og brændevin gør bierne stærke, sunde og iltre (85); når der Gregorius dag 12/3 fejes for bier, skal de have hvidløgsbrændevin (86).

LITTERATUR: (1) 579 26; (2) 343 21f, 109f jf. 250; (3) 15 3,5,8f, 11,85,39,54,56,63,66,75,77,99; (4) 348c 61; (5) 348b 31,48–50; (6) 1004 73; (7) 696 1761, 42; (8) 398 1806,313; (9) 488o 176; (10) 488o 212f; 328f 1,209; (11) 488o 211; (12) 273 182f; (13) 488o 163; 328f 1,209; (14) 488o 160 (o. 1820); (15) 327 11,21; (16) 488o 141; 328f 1,206,209; 865 192; (17) 217 1807,6,10,12,14,18; (18) 488o 312; (19) 696 42; 739 2,1800,426; 427 1809,37; 488o 74; (20) 488j 4, 438f; (21) 1008 19,1932,693 og 23,1936,393f; 128 159; (22) 696 1761,42; (23) 187 18,21; 488o 37; (24) 32 45f; (25) 178 1935,54; (26) 488o 117,128; (27) 455 22/10 1950; 551 26/10 1950; (28) 217 1807,18 (vild hvidløg); 328f 1,48; 1008 19,1932,694 og 23, 1936,394 (Ejby Fyn); 32 45f; (29) 739 2,1800,426; 408 42 sml. 44; 186 19; 1008 23,693; 32 45f; (30) 634 15149,18673; (31) 1008 19,1932,693; (32) 282 22; (33) 488o 162; (34) 408 30,43; (35) 488o 165; 328f 1,179,205; (36) 217 25; 488o 164; 488i 6,1,78; (37) 488o 88 sml. 183; 488i 4,614; (38) 186 20; (39) 739 2,426f; (40) 739 2,426; 327 11; 32 45f; (41) 488o 206,208; (42) 865 199; (43) 161 1906/23: 1; (44) 747 118; (45) 328f 2,16,65,246; (46) 718 1838,189f,255; (47) 32 45f; 551 26/10 1950; (48) 32 45f; 273 199; (49) 328f 1,205 og 2,123; 488o 233; (50) 65 og 725 17/12 1948; (51) 488o 147; (52) 328f 1,40,63; (53) 488i 6,1,76; (54) 83 318 (1779); 488o 48; (55) 217 1807,30; 488i 6,1,75; 327 19; (56) 107 1949; (57) 739 2,426; 107 1946; (58) 488o 171f jf. 244; (59) 485 1816,66; 488o 155f; 328f 1,51; (60) 520 23; (61) 328f

2,94,126; 408 37; (62) 488o 200 jf. 201 (1743); (63) 82 79 jf. 88,98,101,117f; (64) 82 58; (65) 665f 91; (66) 161 1906/23: 552; (67) 455 16/5 1952; 844 29/2 1952; 107 1946; (68) 488o 221; (69) 1008 4,1916, 598; (70) 942 79,89; (71) 86 4,1859,176; (72) 83 191, 198; (73) 488j 4,459 jf. 348 41; (74) 249 4,1909–11, 275; 997 20/1 1952; (75) 83 148f; (76) 83 178,182; 902n nr. 25; (77) 328f 2,69,129; (78) 83 33,44,46,99; (79) 83 80,130; (80) 697 160; (81) 74 51; 488g 1, 1168; (82) 83 288,311,322; (83) 398 1806,313; (84) 278 2,1929,80; (85) 317 58; (86) 830 8,109.

HVIDLØG MOD SKADEDÝR

Hvidløg lægges i korndynger mod rotter og mus (Jylland; 1), overskårne løg hænges i frugtræer for at holde spurve borte (2), og lægges i muldvarpens gange (3), det sidste praktiseres endnu (4).

Hugormebid og skorpionsstik heles, når man spiser hvidløg eller smører sig dermed – alle skadelige orme flygter for lugten (o. 1300; 5). Med hænderne indgnedet i hvidløgsaft eller knuste hvidløg og rudeblade kan man uden fare gribte slanger, de er ikke i stand til at bide (6).

Lugten fordriver jordlopper, snegle, larver (7); der stænkes med hvidløg, og saltvand, hvor kornet lægges i loen (før 1700; 8). Man undgår fluer (og fluepletter) ved at vaske møbler, malerirammer osv. med et vandudtræk (9). En salve af knuste hvidløg og »vintræ« dræber hovedlus og dens æg (1533; 10), ligeså hvidløg og vinblade knust i kviksølv (11), hvidløg, salt og eddike (12), løgsaften alene eller blandet med usaltet smør (13). – Også kvæglus fordrives af den påsmurte saft (1600- og 1700-t; 14), videre »forgiftige orme og skrubtudser« (15).

LITTERATUR: (1) 512 1900,116; (2) 488g 1,39; (3) 485 1819,27; 273 181; (4) 725 9/2 1960; (5) 343 21; (6) 488i 6,1,77; 488o 304; 328f 2,100; (7) 398 1806, 313; 485 27,36; (8) 178 1935,45; (9) 406 9/8 1903; (10) 703 3a; (11) 328f 2,121; (12) 273 182; (13) 182 3,1,1805,175; (14) 1004 1634,137; 83 203; (15) 488o 304.

ANDEN ANVENDELSE AF HVIDLØG

Glas, porcellæn etc. limes sammen med knuste hvidløg (1).

I en kogebog o. 1450: hvidløg og peber knust med eddike og salt er godt til al slags steg, også høns bør steges med bl.a. dette løg (2). Lamme- og kalvekød spækkes med hvidløg før stegningen (1500-t; 3).

Hvidløg kom og kommer stadig i kødpølser (4), forbrugt er siden århundredskiftet steget stærkt,

fra ca. 500 kg til ca. 12.000 kg (1960), hvoraf langt størstedelen anvendes i kødvareindustrien, især til spege- og kødpølser (5).

LITTERATUR: (1) 485 1819,81 (2) 343 216f,219; (3) 841 92; (4) 831 1, 145; (5) 725 6/2 1960.

OVERTRO OM HIVDLØG

Hakkede hvidløg bliver 1853 båret som amulet mod kolera i Nykøbing F. (1). Bærer man tre hvidløg, som tre juleaftener har siddet i jorden, er man værnet mod forgørelse og trolddom (Jylland; 2), og sover man med hvidløg og brød bundet under albueleddene, vil tyv vise sig for den bestjålne i drømme (3). – Hvis vætterne suger på spædbørns brystvorter og gør dem syge, skal bryst, fødder og fingre gnides med hvidløgsaft (Jylland, Sjælland; 4) eller vuggen med et brændevinsudtræk (Lolland; 5).

»Sankt Valborgs aften [30/4] plejer troldtøj at drive deres djævlekunster med at tage nytten fra kører; da skal en god husmoder tage hvidløg, dild, malt og honning ... og give kørerne at æde«; straks efter kælvningen skal koen have hvidløg, rugbrød, malt, salt og svovl, så kan den ikke skades af en »mælkehare« = omskabt heks (1632 og senere; 6).

Hvidløg indgår i sammensatte og magiske midler mod køers forhekselse, når de malker dårlig mælk, som ikke giver smør (7). Også »solskud« (jf. ovenfor) anses for at være en forhekselse og koen skal have hvidløg, salt og malt i æggebloomme, halen gnides med saltet smør og hvidløg, mens man siger en trylleformel (1640; 8). – Er et hvidløg anbragt i hestens manke, kan hekse ikke skade den (Bogø; 9).

Ved Niels Bugges borg(ruin) Vosborg ved Nissum fjord groede (1892) vild hvidløg, kommen (bd. 3) og nelliker; en gartner blev afskediget og erklærede, at han som hævn først ville så tre slags sæd, der aldrig forsvandt (10).

LITTERATUR: (1) 20 34; (2) 794 4,1872 nr. 117; (3) 488 6,289; 830 6,71; (4) 466 422; 488i 1,5,14 og 488j 1,194; (5) 934 788 (1927); (6) 1004 35; 83 217 (1743); 328f 1,35 og 2,104f; (7) 328f 1,34f,63 og 2, 242; 273 202; (8) 679 1,185; (9) 466b 61; (10) 488i 3,295f.

Benbræk, *Narthecium ossifragum*

er almindelig i vest- og nordjyske hedemoser, men sjælden på halvøens østside og kun fundet et par steder på Fyn. Fra den krybende jordstængel opsendes smalle, ofte sabelbuede blade; de brungule blomster i en opret klase åbner sig kun i solskin.

